

Factors Contributing to Iraq's Surprise in Operation Valfajr 8

Aghil Anbardaran¹ | Hadi Morad Piri² | Hassan Feshangzadeh³

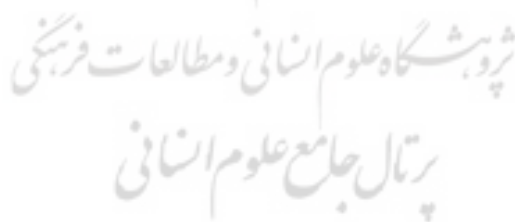
Abstract

The outcome of Operation Valfajr 8 shifted the balance of the war in favor of Iran. The main reason for success in this operation was the surprise of the Iraqi army in the Faw region. The research questions are: What factors contributed to the surprise of the Iraqi army? In what dimensions was the Iraqi army surprised? To what extent was the Iraqi army surprised? And finally, how significant was the surprise of the Iraqi army in the victory of Operation Valfajr 8?

This research is descriptive-analytical in nature and was conducted through the examination of books, documents, and records, along with interviews and questionnaires to gather the necessary information. The findings indicate that factors such as information security, deceptive operations particularly in the Hoveyzeh marshes, support operations especially in the Amal-al-Rasas region, river-crossing tactics, breaching operations, rapid execution of operation phases, and weather conditions on the night of the operation were significant in surprising Iraq in Operation Valfajr 8. The timing of the operation also contributed to this surprise to some extent.

The Iraqi army was completely surprised strategically and operationally, and to a large extent tactically, in Operation Valfajr 8. The level of surprise was so high that it was considered the most important factor in the operation's success. The impact of the surprise on the Iraqi army was such that, had Iraq not been surprised with all its capabilities, Iran's victory in this operation would not have been possible.

Keywords: Sacred Defense, Operation Valfajr 8, Surprise, Faw

-
1. Corresponding Author: Ph.D. Candidate in Strategic Studies, Sacred Defense Group, Faculty of Defense, National Defense University, Tehran, Iran. Email: Aghil.A110@gmail.com
 2. Associate Professor: Joint and Composite Group, Faculty of Command and Management, Velayat Corps, Imam Hossein Comprehensive University, Tehran, Iran.
 3. Master's Student in Defense Management: Department of Defense Management, Faculty of Command and Staff, Tehran, Iran

عوامل مؤثر در غافل‌گیری عراق در عملیات والفجر ۸

عقیل انبارداران^۱ | هادی مراد پیری^۲ | حسن فشنگ‌زاده^۳

چکیده

نتیجه عملیات والفجر ۸ تغییر موازنه جنگ به نفع ایران بود. علت اصلی موفقیت در این عملیات، غافل‌گیری ارتش عراق در منطقه فاو می‌باشد. سؤالات این تحقیق عبارت‌اند از: چه عواملی در غافل‌گیری ارتش عراق مؤثر بوده‌اند؟ و یا این‌که ارتش عراق در چه ابعادی غافل‌گیر شد؟ و میزان این غافل‌گیری در چه حدی بوده است؟ و آخر این‌که غافل‌گیری ارتش عراق در پیروزی عملیات والفجر ۸ به چه میزانی مؤثر بوده است؟ روش این تحقیق، توصیفی - تحلیلی بوده و از طریق بررسی کتب و اسناد و مدارک و فیش‌برداری از آن‌ها، مصاحبه و پرسشنامه، اطلاعات مورد نیاز جمع‌آوری گردید. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که حفاظت اطلاعات، عملیات فریب به‌ویژه در منطقه هورالهویزه، انجام عملیات‌های پشتیبانی به‌خصوص در منطقه ام‌الرصاص، تاکتیک‌های عبور از رودخانه، خط‌شکنی و سرعت عمل در اجرای مراحل عملیات و شرایط جوی در شب عملیات از عوامل مؤثر در غافل‌گیری عراق در عملیات والفجر ۸ بودند و در این رابطه زمان عملیات نیز تا حدودی به این امر کمک نمود. ارتش عراق در عملیات والفجر ۸ در ابعاد استراتژیکی و عملیاتی به‌طور کامل و در بعد تاکتیکی نیز تا حدود زیادی غافل‌گیر شد. میزان غافل‌گیری ارتش عراق در این عملیات نیز بسیار بالا بوده است، به‌طوری‌که مهم‌ترین و اصلی‌ترین عامل در پیروزی عملیات محسوب می‌شود. میزان تأثیر غافل‌گیری ارتش عراق، به حدی بود که اگر عراق با تمام توانایی‌هایش در این عملیات غافل‌گیر نمی‌شد، پیروزی ایران در این عملیات امکان‌پذیر نبود.

کلیدواژه‌ها: دفاع مقدس، عملیات والفجر ۸، غافل‌گیری، فاو.

۱۰

سال ششم

بهار و تابستان ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۱۲/۰۹

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۲/۰۴

صص: ۵۵-۲۷

شاپا چاپی: ۶۳۲۸-۲۵۳۸

الکترونیکی: ۱۶۵۵-۲۷۱۷

DOR: 20.1001.1.25386328.1403.6.10.2.5

۱. نویسنده مسئول: دانشجوی دکتری تخصصی مطالعات راهبردی، گروه دفاع مقدس، دانشکده دفاع، دانشگاه عالی دفاع

ملی، تهران، ایران، ایران. Email: Aghil.A110@gmail.com

۲. دانشیار گروه مشترک و مرکب، دانشکده فرماندهی و مدیریت ولایت سپاه، دانشگاه جامع امام حسین(ع)، تهران، ایران.

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت امور دفاعی، گروه مدیریت امور دفاعی، دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه، تهران،

ایران.

مقدمه و بیان مسئله

در هشت سال جنگ عراق علیه ایران نیروهای رزمنده جمهوری اسلامی ایران جهت شکست متجاوزان عراقی، عملیات‌های مختلفی علیه آنان طراحی و اجرا نمودند. عملیات‌هایی چون ثامن الائمه، طریق‌القدس، فتح‌المبین، بیت‌المقدس، خبیر، بدر، والفجر ۸، کربلای ۵ و ده‌ها عملیات وسیع و یا محدود دیگر که نقش عمده‌ایی در پیروزی ایران و شکست عراق داشت. در میان این عملیات‌ها، عملیات والفجر ۸ یکی از موفق‌ترین و شاخص‌ترین آن‌ها می‌باشد که از علت‌های اصلی این موفقیت، رعایت همه‌جانبه اصل غافل‌گیری می‌باشد. غافل‌گیری ارتش عراق در این عملیات باعث وارد شدن ضربات سنگین از نظر سیاسی - نظامی به ارتش بعث گردید و از طرفی دستاوردها و نتایج مطلوبی را نیز برای جمهوری اسلامی ایران در زمینه‌های مختلف به ارمغان آورد که از جمله می‌توان به تأثیر آن در تغییر موازنه جنگ به نفع ایران، قطع ارتباطات عراق و دور نمودن او از خلیج فارس و ایجاد جبهه‌ای جدید به سمت بصره اشاره نمود. در این عملیات همچنین تجارب بسیار ارزنده‌ای در رابطه با اصل غافل‌گیری، عبور از رودخانه و ... نصیب رزمندگان اسلام شد.

اصل غافل‌گیری یکی از اصول خدشه‌ناپذیر و غیرقابل‌انکار از اصول جنگ در هرگونه عملیات نظامی می‌باشد. همه کشورها و کارشناسان نظامی آن‌ها نیز بر آن متفق‌القول هستند و شاید هیچ اصلی به این اندازه در عملیات‌های نظامی مورد توجه و تأکید طراحان نبوده است. از طرفی شرایط حاکم بر جنگ در دوران دفاع مقدس، رزم نزدیک را ایجاد می‌نمود و بر این اساس طراحان نظامی سعی در رعایت هر چه بیشتر، این اصل را سرلوحه اندیشه و طرح‌های نظامی خود قرار داده بودند؛ بنابراین، در هر عملیاتی که امکان رعایت هر چه بیشتر این اصل به وجود می‌آمد، درصد موفقیت آن عملیات نیز افزایش می‌یافت. عملیات والفجر ۸، از جمله عملیات‌های بسیار موفق است که از علت‌های اصلی این موفقیت، رعایت هر چه بیشتر اصل غافل‌گیری می‌باشد. این عملیات در منطقه‌ای اجرا شد که در مبدأ آن یک رودخانه عریض و پیچیده و به‌سختی قابل عبور، قرار داشت که در انحراف ذهن نظامیان عراق نسبت به عملیات در این منطقه و بالطبع، ایجاد غفلت در آن‌ها تأثیر به‌سزایی داشت؛ بنابراین، می‌بایست فعالیت‌های قبل از عملیات

به گونه‌ای اجرا می‌شد که هیچ‌گونه حساسیت و هوشیاری در عراقی‌ها نسبت به عملیات موردنظر ایجاد نشود. چراکه پدافند در پشت یک مانع غیرقابل عبور، بهترین شرایط ممکن را برای نیروی پدافند کننده ایجاد و کار را برای نیروی آفندکننده بسیار دشوار می‌نماید؛ بنابراین، در رابطه با غافل‌گیری ارتش عراق در عملیات والفجر ۸، مسائلی برای محققین مطرح می‌باشد. از جمله اینکه، به‌راستی چه عواملی در غافل‌گیری ارتش عراق مؤثر بوده‌اند؟ و یا اینکه ارتش عراق در چه ابعادی غافل‌گیر شد؟ و میزان غافل‌گیری به چه اندازه بود؟ و آخر اینکه، غافل‌گیری عراق به چه اندازه در پیروزی ایران در این عملیات مؤثر بوده است؟ بر این اساس در این پژوهش سعی بر آن است که با بررسی عملیات والفجر ۸ و غافل‌گیری ارتش عراق در این عملیات، به پاسخ لازم در رابطه با سؤالات مطرح، دست یابیم.

مبانی نظری

غافل‌گیری

غافل‌گیری عبارت است از اجرای عملیات و اقداماتی که توسط نیروهای خودی انجام می‌شود و برای دشمن غیره منتظره بوده، به طوری که برای مقابله و عکس‌العمل، پیش‌بینی‌های لازم را ننموده است. یا به عبارتی دیگر غافل‌گیری عبارت است از انجام عملیاتی که قبل از هرگونه اطلاع و عکس‌العملی توسط دشمن، علیه او انجام پذیرد (آموزشگاه فرماندهی، ۱۳۱۳: ۶).

در تعریفی دیگر، غافل‌گیری چنین بیان شده است: غافل‌گیری یعنی اجرای عملیات در زمان و مکان و طریقی که برای دشمن غیره منتظره بوده؛ به طوری که برای مقابله، پیش‌بینی‌های لازم را به عمل نیاورده و فرصت عکس‌العمل را نداشته باشد (دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه، بی‌تا: ۹).

در آیاتی از قرآن به مسئله غافل‌گیری و فریب دشمن اشاراتی شده است؛ برای مثال در قضیه پیمان‌شکنی قبیله بنی‌نضیر که قصد ترور پیامبر را داشتند، پیامبر بدون اطلاع اصحاب سریع به مدینه بازگشت و یکی از یاران خود را مأمور به قتل بزرگ بنی‌نضیر نمود و از سویی وقتی آن‌ها را محاصره کرد، دستور بریدن و سوزاندن درختان نخل خارج از قلعه بنی‌نضیر بر ایشان وحی شد (با وجود نهی از این امور از سوی پیامبر) که نتیجه این اقدامات افتادن ترس فراوان در دل بنی‌نضیر و تسلیم شدن و پایان جنگ بدون خونریزی شد (سایت آیت‌الله مکارم شیرازی). در آیه ۲

سوره حشر اشاره به غافلگیری بنی نضیر دارد و می‌فرماید: «او کسی است که کافران اهل کتاب را در نخستین برخورد با مسلمانان از خانه‌هایشان بیرون راند. گمان نمی‌کردید آنان بیرون روند و خودشان نیز گمان می‌کردند که دژهای محکمشان آن‌ها را از عذاب الهی مانع می‌شود؛ اما خداوند از آنجا که گمان نمی‌کردند به سراغشان آمد و در دل‌هایشان ترس و وحشت افکند، به گونه‌ای که خانه‌های خود را با دست خویش و با دست مؤمنان ویران می‌کردند؛ پس عبرت بگیرید ای صاحبان بصیرت».

پیامبر در فتح مکه در مرّ الظهرن دستور داد تا شبانه ده هزار آتش افروختند؛ به طوری که مشرکان عدد مسلمانان را در حدی درک کردند که بدون جنگ تسلیم شدند (تقی زاده، ۱۳۸۵). حضرت علی (ع) در جنگ «ذات السلاسل» با رعایت غافلگیری، صبحگاهان که هوا هنوز تاریک بود، دشمن را محاصره کرده و بر آن‌ها هجوم برد و پیروزی را کسب کرد که آیات ۱ تا ۵ سوره عادیات در این باب نزول یافتند (سایت آیت‌الله مکارم شیرازی). غافل‌گیر نمودن دشمن، پیروزی در نبرد است (دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه، ۱۳۶۹: ۱۰۷). غافل‌گیری اعم از اینکه در سطوح تاکتیکی اتفاق افتد یا عملیاتی یا راهبردی، به طرف ضعیف امکان می‌دهد تا عملیاتی را انجام دهد که در حالت عادی توان آن را ندارد (کلاهیجان، ۱۳۸۳: ۵).

غافل‌گیری چنانچه با ترکیب‌های مختلفی از پنهان‌کاری، سرعت، فریب، منحصربه‌فرد بودن و جسارت تقویت گردد، می‌تواند تعادل قدرت را قاطعانه جابه‌جا کند و راه دستیابی به پیروزی را با تلاشی بسیار کمتر از حد تصور هموار نماید. لزومی ندارد که دشمن کاملاً از عملیات محتمل‌الوقوع بی‌خبر باشد. تنها ضروری است که او دیرتر از آنکه بتواند واکنش مؤثری نشان دهد، به اهمیت قضیه پی‌برد و آگاه شود (کالینز، ۱۳۷۳: ۶۷).

اثرات غافل‌گیری

یکی از تأثیرات غافل‌گیری دشمن، ایجاد یک نوع عدم توازن در وی می‌باشد. به نحوی که نتواند درست فکر کرده و تصمیمات مقتضی را اتخاذ نماید و در این حالت، عدم تعادل و نداشتن زمان جهت اتخاذ تدابیر لازم و انجام اقدامات مناسب، شروع به انجام عکس‌العمل‌هایی نماید که تمایلی به انجام آن ندارد، ولی مجبور به انجام آن است؛ مانند ترک مواضع مستحکم خود و یا

استفاده از نیروهایی که جهت امری مهم تر و در صحنه‌ای دیگر منظور کرده بود (چندلر، ۱۳۷۰: ۱۷۰).

از دیگر اثرات غافل‌گیری، اثرات روانی آن است؛ یعنی می‌تواند تعادل روحی و روانی را برهم زده و منجر به خرد شدن روحیه دشمن شود و در مقابل باعث افزایش روحیه در نیروهای خودی می‌گردد؛ یعنی عاملی که می‌تواند تأثیر بسزایی در پیروزی داشته باشد (همان: ۱۸۶). غافل‌گیری به شکل وسیعی به وسیله یک هدف دوعده‌ای هدایت می‌شود؛ بدین ترتیب که ابتدا تعادل دشمن را برهم زده و سپس همین امر به شکستن روحیه دشمن به‌عنوان هدف دوم کمک می‌کند (دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه، ۱۳۶۹: ۱۰۷).

عوامل مؤثر در غافل‌گیری

غافل‌گیری باید در تمام عملیات و کلیه رده‌های فرماندهی مورد توجه باشد. پوشیده داشتن گسترش، حرکات و طرح‌های عملیاتی از دشمن و جلوگیری از رسیدن این گونه اخبار به دست او، وسیله خوبی برای اعمال غافل‌گیری خواهد بود. همچنین با تغییر دادن روش و شیوه‌های رزمی ممکن است دشمن را غافل‌گیر نمود. سرعت و قدرت اجرای عملیات نیز ممکن است در غافل‌گیری دشمن نقش اساسی داشته باشد. با استفاده از زمین‌هایی که به نظر غیرقابل عبور می‌رسند، می‌توان دشمن را غافل‌گیر نمود. با اعمال اصل غافل‌گیری، می‌توان کمبود عددی را جبران نمود (ارتش ج.ا.ایران ۱۳۶۳: ۳۴-۳۳).

شاخص‌ها و عواملی که می‌توانند در ایجاد غافل‌گیری مؤثر باشند، عبارت‌اند از:

- حفاظت اطلاعات (رعایت تأمین)؛
- عملیات پوشش و فریب؛
- ابتکار و نوآوری در تاکتیک‌ها و روش‌ها و سرعت عمل در اجرای آن‌ها؛
- انتخاب زمان و مکان مناسب؛
- استفاده از سلاح‌ها و تجهیزات جدید.

در ادامه به تعریف دو عامل مهم حفاظت اطلاعات و عملیات فریب می‌پردازیم:

الف - حفاظت اطلاعات

به مجموعه اقداماتی که به منظور پیشگیری از افشای اسرار و اطلاعات و مقابله با اقدامات جاسوسی، خرابکاری و براندازی دشمن صورت می‌گیرد را حفاظت اطلاعات گویند (معاونت آموزش و نیروی انسانی ستاد مشترک سپاه، ۱۳۸۲: ۱۵-۱۴).

ب- عملیات فریب

فریب عبارت است از فعالیت‌هایی که به منظور گمراه ساختن دشمن از قصد و نیت خودی به کار می‌رود (دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه، بی تا: ۹).

عملیات عبور از رودخانه

منظور از عملیات عبور از رودخانه عبارت است از عبور دادن سریع و مؤثر نیروهای تک‌ور از مانعی چون رودخانه؛ به نحوی که نیروی عبور داده شده توان رزمی کافی جهت ادامه عملیات آفندی و انهدام نیروهای دشمن و یا توان تصرف هدف‌هایی که از آنجا بتوان عبور سایر نیروها را حفاظت کرد، داشته باشد (دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه، ۱۳۶۸: ۲).

قرائن و شواهد (آفندی)

شواهد و قرائن عبارت است از هرگونه عمل، وضعیت، مشخصاتی از منطقه عملیات و یا نشانه‌ای که دال بر انجام یا عدم انجام فعلیتی توسط دشمن بوده و پذیرش یا عدم پذیرش امکاناتی از دشمن را میسر ساخته و یا در انتخاب راه کار خودی مؤثر باشد (ارتش ج.ا.ا، ۱۳۶۶: ۲۷).

عملیات والفجر ۸

عملیات والفجر ۸ با طراحی و فرماندهی سپاه پاسداران اجرا شد. برای پشتیبانی از این عملیات، سپاه یک تک فریب در هور و یک تک پشتیبانی در ام‌الرصاص انجام داد. تک فریب در هور که بیشتر بر فعالیت‌های مهندسی استوار بود، سبب غافل‌گیری نیروهای عراقی شد و به نیروی خودی امکان داد قبل از هوشیار شدن عراقی‌ها، موقعیت خود را در منطقه فاو مستحکم سازد. همچنین تک پشتیبانی سپاه در جزیره ام‌الرصاص که به شکستن خط دشمن و آزادی این جزیره انجامید، تأثیر مهمی در پشتیبانی عملیات والفجر ۸ داشت، هرچند در این عملیات پس از ۴۸ ساعت، بر اثر فشار دشمن منطقه تصرف شده تخلیه گردید. عملیات اصلی در فاو درحالی که دشمن غافل بود، با عبور نیروهای غواص از رودخانه عریض اروند آغاز شد و در زمانی کوتاه با گسترش سرپل

گرفته شده، رأس البیشه، کارخانه نمک، سایت‌های موشکی و شهر فاو تصرف شد و نیروهای خودی آماده مقابله با پاتک‌های دشمن شدند. از سوی دیگر، دشمن که در آغاز عملیات با یگان‌های موجود خود در منطقه به مقابله با رزمندگان برخاسته بود، پس از فروریختن مواضعش، یگان‌های گارد را به سرعت وارد نبرد کرد تا با ایجاد تأخیر، فرصت لازم را برای ورود یگان‌های احتیاط ارتش عراق فراهم آورند؛ اما یگان‌های گارد نه تنها نتوانستند در تثبیت مواضع آزاد شده تأخیر ایجاد کنند، بلکه سازمان‌شان نیز متلاشی شد و عقب‌نشینی کردند. ورود یگان‌های احتیاط ارتش عراق به میدان نبرد نیز مؤثر نبود و ۷۵ روز پاتک آن‌ها فقط بر آمار تلفات و خسارت‌های دشمن افزود، چندان که سرفرماندهی ارتش عراق به یقین رسید که تلاش برای بازپس‌گیری فاو به جایی نمی‌رسد و به‌جز انهدام یگان‌هایش نتیجه‌ای ندارد، لذا پاتک‌ها را متوقف کرد. بدین ترتیب سواحل عراق در کنار خلیج فارس و هم‌مرز با کویت، در تصرف رزمندگان ایران باقی ماند (رشید، ۱۳۸۹: ۷۴).

انتخاب منطقه فاو

برای انتخاب منطقه عملیاتی، مسائلی از جمله ویژگی‌های زمین منطقه، آمادگی نسبی دشمن جهت حفظ آن، ارزش سیاسی، اقتصادی و نظامی منطقه، توان نیروهای خودی، امکان فریب و غافل‌گیری دشمن و ... مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و در نهایت منطقه عملیاتی فاو برای اجرای عملیات انتخاب شد؛ که به پاره‌ای از دلایل انتخاب منطقه اشاره می‌شود:

- ۱- زمین منطقه عملیات و امکان پدافند، تأمین و نگهداری آن؛
- ۲- امکان استفاده مطلوب از آتش‌های زمینی و پشتیبانی هوایی در حین آفند و پدافند از منطقه متصرفی؛
- ۳- اهمیت و ارزش سیاسی، اقتصادی و نظامی منطقه؛
- ۴- عدم هوشیاری و حساسیت دشمن به منطقه فاو.

موقعیت منطقه عملیاتی

منطقه عملیاتی فاو در جنوبی‌ترین قسمت از خاک عراق و در شمال خلیج فارس قرار دارد. در شرق این منطقه، جزیره آبادان و رودخانه مرزی اروند که راه دسترسی به بندر بصره می‌باشد قرار دارد. در غرب منطقه، خور عبدالله می‌باشد که منتهی‌الیه آن، شهر بندری ام‌القصر و پایگاه دریایی

عراق واقع شده است. شهرهای آبادان، خرمشهر و بصره در محدوده شمالی و خلیج فارس نیز در جنوب آبادان قرار دارد، در ضمن این منطقه هم‌مرز با کشور کویت می‌باشد (فشنگ زاده، ۱۳۸۵: ۶۱).

تدابیر و طرح‌های عملیات

- رعایت اصل غافل‌گیری: با توجه به راه‌های متعددی چون شناسایی هوایی و زمینی، وجود انواع رادار، عوامل نفوذی، جاسوس‌های محلی، همکاری سرویس‌های اطلاعاتی کشورهای دیگر مانند آمریکا و ... که دشمن به وسیله آن‌ها به کسب خبر از مناطق عملیاتی می‌پرداخت، لازم بود که در عملیات والفجر ۸، اصل غافل‌گیری با ضریب بسیار بالا مورد توجه قرار گیرد؛ که عمدتاً بر حول محور رعایت حفاظت و اجرای طرح‌های فریب قرار دارد و در صورت عدم رعایت آن، با توجه به سوابق بعضی از عملیات‌های گذشته، این عملیات به هیچ‌عنوان قابل اجرا نبود و در صورت اجرا نیز نمی‌توانست با موفقیت توأم باشد.

- جمع‌آوری اطلاعات: پس از انجام مطالعات اولیه و انتخاب منطقه عملیات، برای جمع‌آوری اطلاعات در مورد وضعیت جغرافیایی منطقه، اقدامات وسیع و همه‌جانبه‌ای از اوایل سال ۱۳۶۴ آغاز شد. با تهیه و تفسیر ماهواره‌ای، نقشه‌های منطقه که تماماً قدیمی بود، بازنگری و تجدید چاپ شد و با بهره‌گیری از تفسیر همسانی رنگ خاکستری در شبه‌جزیره فاو و جزیره آبادان و با حضور در مناطق مختلف جزیره آبادان و خور شادگان، میزان سختی زمین فاو در برابر حرکات زرهی و خودرویی در بارش‌های متفاوت به‌طور نسبتاً دقیقی اندازه‌گیری شد. با دریافت و تحلیل وضعیت بارش، درجه حرارت، میزان ابری بودن آسمان، باد و جهت آن و ... طی بیست‌وپنج سال از ایستگاه‌های آبادان، کویت و ماهشهر، روزهایی که بیشترین احتمال بارندگی و ابری بودن محتمل بود، سنجیده شد تا بتوان از وضعیت نرم بودن و لغزندگی زمین برای مقابله با حرکات زرهی دشمن و از ابری بودن آسمان برای مقابله با نیروی هوایی دشمن حداکثر استفاده در روزهای عملیات را برد (افشردی، ۱۳۷۹: ۹۸-۹۷). طی حدود ۸۰۰ فقره عملیات در طی ۶ ماه، تیم‌های غواص در حالات مختلف از ساحل نزدیک، به سمت ساحل دور حرکت نموده و ضمن شناسایی خطوط دفاعی دشمن، حرکات آب را به‌دقت ثبت نموده و گزارش کردند (همان: ۹۸).

- **آماده‌سازی منطقه:** قرارگاه مهندسی در امر مهیاسازی منطقه، عمدتاً عهده‌دار اجرای چند مأموریت بود. الف - ساختن جاده‌های مواصلاتی در عقبه و اتصال آن به شبکه‌های سراسری، احداث بیمارستان صحرائی و شیمیایی، ساخت مواضع موشک‌های زمین به هوا، پد هلی کوپتر، ایجاد مواضع توپخانه، احداث قرارگاه‌ها، بنه‌های تدارکاتی ... قسمتی از تلاش‌های مهندسی را تشکیل می‌داد. ب - عبور از رودخانه اروند گره اصلی عملیات والفجر ۸ را تشکیل می‌داد و با توجه به شرایط زمین و سواحل نامناسب خودی و دشمن و وجود موانع در ساحل، می‌بایست اقداماتی صورت می‌گرفت که شرایط مناسبی برای عبور از موانع فراهم آید و همچنین وسایلی ابداع و ساخته شود تا عبور نیرو و امکانات را تسهیل نماید. ج - به منظور تثبیت و تأمین منطقه تصرف شده که در واقع نیمی از عملیات را تشکیل می‌دهد، در مسئله عمده در نظر گرفته شد. یکی ایجاد موانع به منظور جلوگیری از پیشروی دشمن، مانند کندن کانال و احداث خاکریز و دیگری ساخت وسایل و ابزار (مانند سنگ‌های انفرادی) که نیروهای در خط را در مقابل آتش دشمن حفظ کند.

- **طراحی عملیات:** عملیات والفجر ۸ در زمینه طراحی مانور و اتخاذ تاکتیک‌های عملیاتی، عمدتاً چند مسئله را رویاروی خود داشت: الف - عبور از رودخانه (پیاده و وسایل سنگین مهندسی زرهی)؛ ب - شکستن خط دفاعی دشمن که در ساحل رودخانه و همراه با موانع و استحکامات بود؛ ج - پاک‌سازی نخلستان و جنگ در شهر؛ د - مراحل پیشروی و پدافند؛ ه - طراحی آتش.

- **انتخاب زمان مناسب برای شروع عملیات:** بحث انتخاب زمان تک از دیگر مباحثی بود که با حساسیت فراوان توسط مسئولین و فرماندهان سپاه مطرح و به دنبال انتخاب بهترین زمان برای شروع عملیات والفجر ۸ بودند. عوامل بسیاری در این رابطه مدنظر قرار گرفته و مطرح می‌شد که در نهایت ساعت ۲۲ مورخه ۱۳۶۴/۱۱/۲۰ برای شروع عملیات انتخاب شد.

نتایج کلی عملیات

الف - آزاد شدن حدود ۸۰۰ کیلومتر مربع، شامل: ۳۰ کیلومتر مربع زمین خودی در اروند؛ ۶۰ کیلومتر مربع ساحل خلیج فارس در خور عبدالله؛ ۲۵۰ کیلومتر مربع منطقه خشکی تصرف شده؛ ۴۶۰ کیلومتر مربع منطقه آبی آزاد شده خلیج فارس؛
ب - قطع ارتباط دریایی عراق با آب‌های آزاد ...

- ج- تصرف شهر فاو و تأسیسات اقتصادی و نفتی آن؛
- د- تصرف کارخانه نمک که در نوع خود دارای وسعت و ارزش نسبتاً بالایی بود؛
- ه- برقراری امنیت کشتیرانی در شمال خلیج فارس و بندر امام خمینی؛
- و- قطع ارتباط عراق با اسکله‌های البکر و الامیه؛
- ز- نزدیک شدن به ام‌القصر به فاصله ۱۰ کیلومتر؛
- ح- تصرف اسکله‌های معامر (چهار چراغ)، فاو و قشله؛
- ط - عبور از اروندرود و گرفتن جناح از بصره؛
- ی- انهدام واحدهای بسیاری از نیروهای کیفی ارتش عراق.

عوامل مؤثر در پیروزی عملیات والفجر ۸

عوامل بسیاری در پیروزی عملیات والفجر ۸ نقش داشته‌اند که در میان آن‌ها چند عامل بیش از همه خودنمایی می‌کنند. این عوامل عبارت‌اند از:

۱. **رعایت کامل اصل غافل‌گیری:** رزمندگان اسلام در این عملیات اصل غافل‌گیری را صد درصد رعایت کردند؛ به طوری که در هیچ عملیاتی قبل از آن این عامل بدین صورت رعایت نشده بود و علی‌رغم اینکه دشمن مجهز به دستگاه‌های پیشرفته‌ای نظیر هواپیماهای مدرن شناسایی، دستگاه‌های مدرن مراقبت و کنترل مانند «رازیت» رادارهای پیشرفته و طرح‌های خوب کنترل بود، ایران توانست کاملاً اصل غافل‌گیری را رعایت کند (فرمانده اسیر عراقی، ۱۳۷۱: ۱۵).
۲. **جو و زمین:** عراق برای انجام فعالیت‌های هوایی که اتکای بسیاری بر آن داشت و همچنین دیدبانی بر عقبه‌های خودی جهت اجرای آتش توپخانه، احتیاج به هوای صاف داشت. همچنین برای استفاده از مواد شیمیایی، نیاز به باد غربی تا شمال غرب داشت که باد غالب منطقه می‌باشد. از نظر زمین نیز، دشمن برای اجرای پاتک‌های زرهی و مکانیزه خود احتیاج به زمین خشک و قابل مانور وسایل متحرک، داشت. در عملیات والفجر ۸ از مدت یک ماه از شروع عملیات، حداقل ۱۰ روز هوا ابری بود و حدود همین مقدار نیز جهت باد کاملاً برعکس باد غالب منطقه بود (در این ۱۰ روز که از آن حداکثر استفاده برای نقل و انتقالات و تثبیت خطوط به عمل آمد، وضعیت گل‌آلود زمین منطقه

نیز بدین نحو بود که در مانور زرهی کند می‌شد (واحد اطلاعات قرارگاه خاتم‌الانبیاء (ص)، ۱۳۶۴: ۴۶).

۳. **آتش:** به دلیل شکل زمین که نیروهای خودی در جناح عمق دشمن واقع شده بودند، امکان اجرای آتش بر عقبه‌های دشمن وجود داشت و آتش توپخانه به نحوی سازمان داده شده بود که واحدهای دشمن از جنوب ابوالخصب تا خط اول، دائماً زیر آتش قرار داشتند که این امر باعث تلفات و تضعیف روحیه دشمن شد (همان: ۴۵-۴۴).

۴. **پدافند هوایی:** دشمن که در زمین غافلگیر شده بود، اتکای بالای به قدرت هوایی خود داشت (واحد اطلاعات قرارگاه خاتم‌الانبیاء (ص)، ۱۳۶۴: ۴۷). توان موشکی و پوشش هوایی مناسب منطقه، فعالیت نیروی هوایی عراق را بسیار محدود کرد؛ بالأخص استفاده از سایت هاگک با توان قابل ملاحظه و استفاده از توپ‌های ضد هوایی به شکل انبوه (اردستانی، ۱۳۷۹: ۱۸۳-۱۸۲).

۵. **وحدت فرماندهی:** این عملیات از مرحله انتخاب منطقه، طراحی عملیات، انجام مقدمات اجرای عملیات و تثبیت اهداف آن تحت فرماندهی سپاه و یگان‌های مربوطه انجام گرفت.

پیشینه پژوهش

سوابق تحقیق با بررسی کتب، جزوات و پایان نامه‌هایی که در اختیار بوده است و راجع به عملیات والفجر ۸ نگارش یافته‌اند، مشخص گردید که تاکنون تحقیقات جامع و مدونی در رابطه با غافل‌گیری ارتش عراق در این عملیات صورت نگرفته است. دسته‌ای از این متون به بحث غافل‌گیری اشاره خاصی ننموده‌اند و تعدادی دیگر نیز اگر به آن پرداخته‌اند، برای تکمیل موضوعات مورد نظر خود بوده است که از جمله این منابع می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

اردستانی، حسین (۱۳۷۹). تنبیه متجاوز. مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ؛

درودیان، محمد (۱۳۷۸). از خرمشهر تا فاو. مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ؛

نداف، مجید (۱۳۷۹). نبرد فاو. مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ؛

در کتب فوق به مسئله غافل‌گیری ارتش عراق در عملیات والفجر ۸ به صورت خیلی مختصر اشاره شده است.

ایمانی، سیف‌الله (۱۳۸۰) نیز در پایان‌نامه خود با عنوان بررسی تاکتیک‌های اتخاذشده توسط رزمندگان اسلام برای عبور از مواضع و موانع اولیه دشمن در عملیات والفجر ۸، تاکتیک‌های غافل‌گیری را از جمله تاکتیک‌های مؤثر که توسط رزمندگان اسلام در عملیات والفجر ۸ اتخاذ شد، می‌داند؛ بنابراین، اشاراتی به طراحی تاکتیک‌های غافل‌گیری (شامل طرح پوشش و فریب و نتایج آن، اجرای تک‌های پشتیبانی و استفاده از ویژگی‌های منطقه) در کنار دیگر تاکتیک‌های اجرا شده، دارد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ نوع، کاربردی و به روش توصیفی-تحلیلی (توصیفی ژرفانگر تکرارناپذیر) می‌باشد. رابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش عبارت‌اند از: الف - فیش‌برداری از کتب، اسناد و مدارک، نقشه‌ها و...؛ ب - مصاحبه با مسئولان و فرماندهان وقت (جهت رفع خلأهای منابع)؛ ج - پرسشنامه و پر کردن آن توسط تعدادی از مسئولان، فرماندهان و دست‌اندرکاران وقت.

سؤالات پژوهش

- الف - سؤال اصلی: چه عواملی باعث غافل‌گیری ارتش عراق در عملیات والفجر ۸ گردید؟
 ب- سؤالات فرعی:
 ابعاد و میزان غافل‌گیری ارتش عراق در عملیات والفجر ۸، چه مقدار بوده است؟
 تأثیر غافل‌گیری ارتش عراق در پیروزی عملیات والفجر ۸، به چه اندازه بوده است؟

یافته‌های پژوهش

عوامل مؤثر در غافل‌گیری عراق در عملیات والفجر ۸

۱- حفاظت اطلاعات

از جمله عوامل مؤثر در غافل‌گیری دشمنی که به انواع امکانات کسب‌خبر مجهز است، حفاظت اطلاعات می‌باشد. برادر رحیم صفوی طی جلسه‌ای در ۱۳۶۴/۰۳/۱۵ در این رابطه

می‌گوید: «ما اگر اصول حفاظت را رعایت نکنیم، تمام تلاش ما از بین می‌رود. منطقه جوری است که اگر دشمن پی ببرد، حداقل آن، این است که با یک تلفات سنگین مواجه خواهیم شد» (گزارش ۲۳۰، ۱۳۶۸: ۱۰).

- طرح‌ها و اقدامات حفاظتی

ردیف	نوع اقدام حفاظتی	اقدامات عملی
۱	مقابله با عوامل نفوذی و ستون پنجم	تخلیه ارتش مخصوصاً ژاندارمری از منطقه - تخلیه مردم بومی (طراحی و آماده‌سازی عملیات والفجر ۸، ۱۳۶۴، ۲: ۶).
۲	حیطه‌بندی	اطلاع تعداد محدود فرماندهان قرارگاه‌ها و برخی لشکرهای سپاه از عملیات
۳	استتار و اختفاء	پوشش در برابر عکس‌های هوایی: استفاده از پوشش گیاهی منطقه و خانه‌های متروکه. کور کردن رادار رازیت: تکمیل جاده خسروآباد، استفاده از میله و گونی مابین پل‌ها، خاکریز سایر جاده‌ها به مرور. ختی کردن دیدبانی دشمن: تردد سنگین و اقدامات مهندسی در شب و چراغ خاموش، تردد روز عادی (قرارگاه خاتم‌الانبیاء (ص)، ۱۳۶۴، ۲: ۳).
۴	کنترل ارتباطات	ختی کردن شنود دشمن: ممنوعیت نصب دکل جدید، ممنوعیت استفاده از بی‌سیم و اف ایکس در منطقه، ممنوعیت استفاده از باسیم و عدم نصب ماکس جدید، ممنوعیت استفاده از رمزهای نیم بند. کنترل مکالمات: اخذ استعلام حفاظتی افراد شبکه بی‌سیم. استفاده از پیک امربر (قرارگاه خاتم‌الانبیاء (ص) ۱۳۶۴، ۲: ۴۹۵)
۵	کنترل اقدامات مهندسی	عملیات مهندسی در حداقل مقدار؛ استفاده از عوارض طبیعی منطقه؛ کم کردن مجریان مهندسی (فقط قرارگاه‌ها)؛ تعیین سقف ۱۵۰ دستگاه فعال در منطقه؛ ایجاد سروصدا رو به خط دشمن با سخنرانی و... برای پوشش فعالیت‌ها؛ ایجاد دو اسکله در منطقه؛

		استعلام حفاظتی افراد؛ توجیه افراد مهندسی در استتار ماشین‌آلات؛ ساعات تعیین شده کار؛ حفاظت گفتار به جهت عدم انهدام دستگاه؛ عدم توجیه حساس گونه افراد و عادی جلوه دادن فعالیت‌ها؛ عدم نصب دکل دیدبانی جدید؛ عدم تغییرات محسوس در منطقه؛ ایجاد مقرهای جدید موردنیاز در حداقل زمان ممکن؛ شدت در فعالیت‌های مهندسی در محور هور و طلائیه؛ ورود دستگاه‌های مهندسی به مرور و در شب به منطقه؛ استفاده از نام پوششی کلیه اقدامات مهندسی (بیمارستان، دیو، جاده، توپخانه، پد و...) (قرارگاه خاتم‌الانبياء، ۱۳۶۴، ۲، پیوست ۴).
۶	کنترل تردها	اعمال مقررات کنترل تردد: تعیین مسیرها، زمان تردها، مجوز تردد، تعداد و نوع خودروها، نحوه تردد
۷	کنترل فعالیت اطلاعاتی	یکی از شواهد تک در منطقه کسب اطلاعات و شناسایی است که با تدابیری این اقدامات کنترل می‌شد تا دشمن به آن پی نبرد.
۸	کنترل اقدامات پشتیبانی	ورود به تدریج بنه‌های مهمات در خانه‌های موجود مشخص و یا در پوشش نخل‌ها در کمتر از ۱۵ روز مانده به عملیات؛ عدم اقدامات پشتیبانی مستقل و ازدیاد تردد (تقوی، ۱۳۶۴، نوار ۵).
۹	سایر اقدامات	تعیین نام پوششی برای یگان‌های داخل منطقه؛ کنترل اقدامات بهداری و تبلیغاتی.

۲- عملیات فریب

عملیات پوشش و فریب از جمله عواملی می‌باشد که در غافل‌گیری یک نیروی نظامی، بسیار مؤثر است. می‌توان با به انحراف کشاندن ذهن فرماندهان نظامی دشمن، از غفلت او استفاده کرده و عملیات اصلی را در منطقه دیگر انجام و طعم شکست را به او چشاند. در طرح فریب جهت منطقه فاو، اصولی جهت انتخاب منطقه‌ای به منظور انجام عملیات فریب رعایت شد که عبارت‌اند از: الف) نزدیک به این منطقه (فاو) باشد؛ ب) در جنوب باشد؛ ج) امکان کار مهندسی حجیم در آن باشد؛ د) دشمن روی آن حساب جدی باز کند؛

شروطی برای موفقیت طرح فریب وضع شد که شامل تمام اقداماتی می‌شد که ذهن دشمن را مشغول نگه دارد: الف) امکان مهندسی سنگین؛ ب) کار شناسایی مداوم؛ ج) تقسیم خط بین یگان‌های مختلف؛ د) انجام مانورهای مناسب با این منطقه (فاو) قبل از عملیات؛ (قرارگاه خاتم‌الانبیاء (ص)، ۱۳۶۴: ۱).

- انتخاب منطقه هور برای عملیات فریب

منطقه هور، اصول مذکور برای انجام عملیات فریب را داشت؛ ضمن اینکه دارای منطقه آبی بود که بعضی از اقدامات مانند آموزش‌های غواصی و قایقرانی و یا نقل و انتقالات قایق‌ها را توجیه می‌کرد؛ حساسیت عراق روی آن منطقه به دلیل انجام دو عملیات پی‌درپی (خیبر و بدر) در آن منطقه و قطع راه‌های ارتباطی مستقیم بین شمال و جنوب عراق (اتوبان عماره - بصره) بالا بود.

- اهداف عملیات فریب در منطقه هورالهوریزه

۱) انحراف ذهن فرماندهان نظامی عراق از منطقه اصلی عملیات؛ ۲) انتخاب به عنوان منطقه اصلی عملیات در صورت ضرورت؛ ۳) نزدیک کردن یگان‌ها به منطقه اصلی عملیات بدون ایجاد حساسیت در دشمن.

- انتخاب منطقه فریب محدود

به‌غیراز منطقه هورالهوریزه که به‌عنوان منطقه اصلی فریب در نظر گرفته شد، مناطق دیگری نیز جهت منطقه فریب فرعی (یعنی انتخاب منطقه محدود دیگر جهت فریب این منطقه) انتخاب گردید؛ به‌نحوی که دشمن فکر کند منطقه فریب اصلی، منطقه عملیاتی ما و منطقه فریب محدود، فریب آن منطقه است و نیز انتخاب چند محل فریب، چسبیده به این منطقه و نسبت به منطقه فاو به‌نحوی که دشمن محل اصلی مانور را در این منطقه متوجه نشود» (قرارگاه خاتم‌الانبیاء (ص)، ۱۳۶۴، بند ۸، بندهای ۱ و ۲).

ه- اهمیت اقدامات عملیات فریب در منطقه هورالهوریزه

باید کارهایی را که برای یک عملیات لازم بود، به‌صورت جدی و مستمر، صورت می‌گرفت تا تجزیه و تحلیل دشمن و ذهنیت نیروهای خودی در مورد منطقه عملیات آینده به سمت منطقه مذکور متمایل گردد و هم‌اینکه منطقه برای اجرای یک عملیات احتمالی (در صورت موفق نبودن اجرای عملیات در فاو) به آمادگی کامل برسد.

این اقدامات عبارت بودند از: ۱) اقدامات مهندسی؛ ۲) اقدامات توپخانه؛ ۳) نقل و انتقالات گسترش عقبه یگان‌ها و تجمع نیروها؛ ۴) اقدامات اطلاعاتی؛ ۵) اقدامات بهداری؛ ۶) اقدامات مخابراتی؛ ۷) ایجاد سایت پدافند هوایی هاگک؛ ۸) حضور فرماندهان در منطقه فریب؛ ۹) پخش شایعه؛ ۱۰) اقدامات متفرقه مانند ازدیاد قایق و شلوغ کردن منطقه؛ ۱۱) انجام طرح کنترل تردد در منطقه هور و پست‌گذاری متناسب و دادن برگ تردد با مهر و امضای خاص؛ ۱۲) گذاشتن تعدادی از جلسات و سمینارهای فرماندهان در دزفول محل لشکر حضرت ولیعصر؛ ۱۳) فعال کردن سه قرارگاه ۴۰ روز مانده به عملیات فاو و دکل‌های مخابراتی آن‌ها و آمدن یک سری از عناصر ستادی در این قرارگاه؛ ۱۴) انتقال فرماندهی به قرارگاه نصرت؛ ۱۵) طرح کنترل تردد و دژبانی در سه منطقه حور، بستان و خسروآباد (قرارگاه خاتم‌الانبیاء، ۱۳۶۴، ۲. پیوست ۱۲).

- **نتایج و اثرات عملیات فریب در غافل‌گیری عراق:** ۱- عدم تشخیص منطقه اصلی عملیات توسط عراق ۲- فریب نیروهای خودی.

- **اقدامات متقابل عراق در منطقه هور (نسبت به عملیات فریب)**

اقدامات ایران در منطقه هورالهویزه در نهایت باعث شد که عراق در نتیجه‌گیری خود، منطقه عملیاتی آینده ایران را منطقه هور بداند و تصور کند که ایران تصمیم بر حمله در هورالهویزه و تصرف جاده عماره - بصره در منطقه مابین روطه و قلعه صالح را دارد و در کنار این حمله، چندین محور فرعی به شیب طلائی، کوشک و شلمچه را باز خواهد نمود. همچنین عراق تصور کرد که فعالیت‌های نیروهای ایران در منطقه مابین رأس البیشه تا خسروآباد به منظور آماده‌سازی زمین به جهت حمله با فاصله زمانی بعد از عملیات هورالهویزه می‌باشد. در مجموع عراق احتمال حمله ایران در منطقه عملیات والفجر ۸ را نمی‌داد (واحد اطلاعات قرارگاه خاتم‌الانبیاء (ص)، ۱۳۶۴: ۱۴) بر این اساس عراق دست به یک سری اقدامات به منظور آماده‌سازی منطقه برای مقابله با حمله قریب‌الوقوع ایران زد که اهم این اقدامات به شرح زیر می‌باشد:

۱) اقدامات مهندسی؛

۲) تغییر و تقویت نیروهای منطقه هور؛

۳) سایر اقدامات مانند جمع‌آوری اطلاعات، بمباران عقبه یگان‌های ایران در هور، انجام پروازهای توجیهی، انتصاب فرمانده جدید برای سپاه ششم و ... (واحد اطلاعات قرارگاه خاتم‌الانبیاء، ۱۳۶۴: ۱۲، بند ب).

۳- عملیات‌های پشتیبانی

در عملیات والفجر ۸ برای کمک به عملیات اصلی در منطقه فاو، دو عملیات پشتیبانی پیش‌بینی شد که هدف آن‌ها به دست آوردن زمان به دلیل درگیر شدن دشمن در آن منطقه و ادامه عملیات بالأخص از منطقه ام‌الرصاص در صورت موفقیت بود.

۱) منطقه شلمچه: منطقه عملیاتی شلمچه توسط نیروهای ارتش ج.ا.ا. برای اجرای یک عملیات مستقل انتخاب شد. این عملیات خودبه‌خود می‌توانست نقش یک عملیات پشتیبانی برای عملیات والفجر ۸ در منطقه فاو را ایفا نماید. چراکه منظورهایی را که از یک عملیات پشتیبانی متصور است، در خود داشت. حساسیتی که منطقه به علت نزدیکی به بصره داشت و بصره نیز از اهداف خیلی مهم برای ایران بود، باعث شد تا عراق سریعاً نسبت به آن واکنش نشان دهد.

۲) منطقه ام‌الرصاص: قرارگاه نجف سپاه با سازمان رزم مستقل یک تک پشتیبانی در منطقه ام‌الرصاص پیش‌بینی نمود.

از نتایج عملیات‌های پشتیبانی می‌توان به کمک به انحراف بیشتر عراق از منطقه اصلی عملیات؛ جذب یگان‌های عراقی به سمت مناطق عملیات پشتیبانی و ایجاد فرصت برای یگان‌های عمل‌کننده در منطقه اصلی عملیات فاو اشاره کرد.

۴- انتخاب مکان مناسب

عراق با توجه به شرایط مکانی و تجهیزات و توان نیروهای ایرانی، امکان هرگونه عملیاتی را در فاو را غیرممکن می‌دانست. ویژگی‌های منطقه مربوط به عملیات والفجر ۸ که در غافل‌گیری عراق مؤثر بود، عبارت‌اند از:

الف- ویژگی‌های طبیعی منطقه: ۱) جزیره بودن منطقه آبادان؛ ۲) رودخانه اروند و نهرهای منشعب از آن؛ ۳) رویدنی‌های منطقه.

ب- عدم سابقه عملیات در منطقه به دلیل وجود رودخانه اروند به‌عنوان یک مانع بزرگ.

۵- انتخاب زمان مناسب

در رابطه با انتخاب زمان شروع عملیات والفجر ۸، سردار غلامپور چنین می‌گوید: «الفجر ۸ در تمام عملیات‌های ما در طول جنگ، یک عملیات استثنایی از نظر تعیین ساعت و روز بود. چراکه انتخاب زمان در اختیار ما نبود. ۸ یا ۹ ماه کار شدید روی شرایط رودخانه اروند، حرکت و جزر و مد آن و در واقع روی همه عوامل تأثیرگذار در رودخانه انجام دادیم. با توجه به اینکه روشنایی ماه با جذر و مد ارتباط مستقیمی داشت، ما همه کار شناسایی خود را انجام دادیم. کار شناسایی میدانی و حتی یک کار دقیق علمی را نیز انجام دادیم. آخرین وضعیت جذر و مد را به واسطه یک کتابی که سالانه در انگلیس منتشر می‌شود، از دهانه فاو تا خسروآباد را بررسی کردیم و در عین حال، در روی زمین کار شناسایی خودمان را نیز انجام می‌دادیم، در نهایت به این نتیجه رسیدیم که با توجه به تمام شرایط موجود و نیازهای عملیاتی، هیچ راهی نداریم جز اینکه در ساعت ۱۰ شب بیستم بهمن‌ماه حمله خود را شروع کنیم؛ یعنی اگر در تاریخ مذکور عملیات شروع نشود، با توجه به اینکه دیگر شرایط مساعد نخواهد بود، عملیات به سال آینده موکول می‌شد؛ بنابراین با توجه به شرایط، ساعت و روز به ما تحمیل شد. حتی ما یک نگرانی داشتیم از اینکه اگر ما بخواهیم در روز بیستم بهمن‌ماه عملیات نماییم، با توجه به حساسیت دشمن به ایام خاص ما، نکند در حالت آماده‌باش باشد. چراکه روز تعیین شده برای عملیات از ایام خاص ما بود و معمولاً دشمن بررسی می‌کرد ایام خاص ما را مشخص و در آن ایام برای نیروهایش اعلام آماده‌باش می‌نمود؛ زیرا که ما معمولاً در ایام خاص و یا مناسبت‌های خاص عملیات می‌کردیم؛ بنابراین، ما از این موضوع دلهره داشتیم که مبادا روز بیست بهمن در یک حالت و شرایط آماده‌باش دشمن قرار گیرد. چراکه نزدیک ۲۲ بهمن و سالگرد انقلاب بود و این خودبه‌خود برای دشمن یک حالت هوشیاری بود. ولی با توجه به شرایطی که بیان شد، ما ناچار به انجام عملیات در آن ساعت و روز بودیم» (غلامپور، ۱۳۸۴).

۶- تاکتیک‌های عبور از رودخانه، خط‌شکنی و سرعت عمل در اجرای مراحل عملیات

اجرای عملیاتی مانند والفجر ۸ که در شروع آن رودخانه‌ای عریض و پیچیده وجود دارد، دسترسی به مواضع اولیه دشمن، انهدام و پاکسازی آن و همچنین تصرف اهداف در عمق و تثبیت آن نیاز به تاکتیک‌هایی به همان اندازه جسورانه دارد که پشتوانه آن طراحی‌های دقیق و مبتکرانه می‌باشد. علاوه بر اقداماتی که تا شروع عملیات در امر غافل‌گیری انجام گرفت، در هنگام

شروع نیز می‌بایست این غافل‌گیری ادامه می‌یافت. عبور از رودخانه و خط‌شکنی غواص‌ها با فرض غافلگیری و انجام مأموریت خاموش نمودن تیربارهای دشمن، راهنمایی و هدایت موج‌های دوم به معابر موردنظر، باز نمودن معابر، در اختیار گرفتن ساحل دشمن برای استمرار تک و آمیختگی انجام این اعمال با سرعت عمل در غافل‌گیری دشمن نقش مؤثری داشت (گزارش ۶۳۶، ۱۳۶۷: ۱۶-۱۷).

۷- شرایط جوی در شب عملیات

هوای ابری در شب عملیات نیز به‌عنوان عاملی در غافل‌گیری نیروهای عراقی در منطقه فاو نقش داشت؛ چراکه وجود ابر مانع از آن مقدار جزئی روشنایی آسمان ناشی از نور ستارگان می‌شد و در اختفاء نیروی غواصی می‌توانست مؤثر باشد.

قرائن و شواهد غافل‌گیری در ارتش عراق نسبت به منطقه فاو

با توجه به عواملی که به‌عنوان عوامل مؤثر در غافل‌گیری عراق ذکر شد، مواردی از غفلت به‌مرور در ارتش عراق نسبت به منطقه فاو بروز نمود که حاکی از تأثیر اقداماتی بود که در جهت غافل‌گیری آن‌ها، انجام شد:

- ۱) عدم تأمین نیروی کافی برای پدافند از منطقه فاو؛
- ۲) دادن مناطق مسئولیت وسیع به یگان‌های منطقه فاو؛
- ۳) عدم توجه به پدافند در عمق؛
- ۴) عدم بمباران عقبه‌های ایران در منطقه آبادان؛ (گزارش ۲۳۰، ۱۳۶۸: ۴۷).
- ۵) آماده نکردن زمین منطقه فاو؛ (همان: ۴۶-۴۷).
- ۶) انجام اقدامات نامناسب: الف - اعزام تعدادی از یگان‌های پیاده و گردان‌های توپخانه به منطقه هور (همان: ۴۶)؛ ب - آزاد بودن مرخصی برای پرسنل جمعی سپاه هفتم (مسئول پدافند از فاو)؛ فرمانده اسیر عراقی، ۱۳۷۱: ۲۹-۳۰)؛ ج - استفاده از نیروهای ناکارآمد در خط اول (واحد اطلاعات قرارگاه خاتم‌الانبیاء، ۱۳۶۴: ۱۷ بند ۱۶).

ابعاد و میزان غافل‌گیری عراق در عملیات والفجر ۸

با بررسی مطالبی که تاکنون مطرح گردید، مشخص می‌شود که ارتش عراق در عملیات والفجر ۸ غافل‌گیر شد. براین اساس در ادامه، در مورد اینکه ابعاد این غافل‌گیری در چه سطحی و میزان آن به چه اندازه بوده است، تشریح خواهد شد.

۱) ابعاد غافل‌گیری عراق

ابعاد غافل‌گیری در عملیات والفجر ۸ دارای سه سطح استراتژیکی، عملیاتی و تاکتیکی است. جمع‌بندی نظرات مختلفی در این رابطه در پرسشنامه سطح غافل‌گیری عراق در عملیات والفجر ۸ به شرح زیر می‌باشد:

ردیف	سطح غافل‌گیری در عملیات والفجر ۸	تعداد پاسخ
۱	استراتژیکی، عملیاتی و تاکتیکی	۷ مورد
۲	استراتژیکی - عملیاتی	۴ مورد
۳	عملیاتی	۴ مورد
۴	استراتژیکی	۳ مورد
۵	عملیاتی - تاکتیکی	۲ مورد
۶	استراتژیکی - تاکتیکی	۲ مورد
۷	تاکتیکی	۱ مورد

در مجموع با توجه به اقداماتی که ارتش عراق در برابر اقدامات و فعالیت‌های نیروهای ایرانی در قیل و بعد از عملیات والفجر ۸ از خود بروز داد و همچنین با توجه به دیگر نظرات ارائه شده در پرسشنامه، می‌توان چنین گفت که ارتش عراق از بعد استراتژیکی و عملیاتی دچار غافل‌گیری کامل گردید. در بعد تاکتیکی نیز آن‌ها دچار غافل‌گیری شدند، لیکن این غافل‌گیری مانند دو سطح دیگر کامل نبود. چراکه علائمی از هوشیاری در نیروهای مستقر در منطقه فاو مشاهده شده بود.

میزان غافل‌گیری عراق

انحراف ذهنی فرماندهان ارتش عراق به سمت هورالهویزه و عکس‌العمل‌ها و اقداماتی که برای مقابله با عملیات آتی ایران (به‌زعم خود) از خود بروز دادند و همچنین غفلتی که ارتش عراق نسبت به منطقه فاو از خود نشان داد، همگی حاکی از غافل‌گیری آن‌ها در عملیات والفجر ۸ بود. این غافل‌گیری با انجام هم‌زمان عملیات‌های پشتیبانی در شلمچه و به‌خصوص در ام‌الرصاص و

عملیات در فاو کامل گردید و با شیوه‌های خط‌شکنی و سرعت عمل رزمندگان اسلام در پیشروی به سوی اهداف تعیین شده به اوج خود رسید. به عبارتی می‌توان گفت که میزان غافل‌گیری عراق در عملیات والفجر ۸ کامل و صد درصد بود. نمونه‌ای از تائید این مطلب در تحقیق: سردار رحیم صفوی: «این اولین عملیاتی است که عراق صد درصد غافل‌گیر شده است» (گزارش ۲۳۰، ۱۳۶۸: ۴۹). فرمانده اسیر عراقی: «رزمندگان ایران در این عملیات اصل غافل‌گیری را صد درصد رعایت کردند» (فرمانده اسیر عراقی، ۱۳۷۱: ۱۵).

نتایج و تأثیرات غافل‌گیری عراق و میزان تأثیر آن در پیروزی عملیات والفجر ۸

۱- نتایج و تأثیرات غافل‌گیری عراق

- الف - تأثیر در عبور از اروند و شکستن خط با سرعت زیاد و تلفات کم؛
- ب- تأثیر در سرعت عمل جهت سر پل‌گیری و پیشروی در عمق؛
- ج- تأثیر در کمک به تصرف اهداف و حفظ تثبیت آن‌ها.

۲- میزان تأثیر غافل‌گیری عراق در پیروزی عملیات والفجر ۸

میزان تأثیر غافل‌گیری عراق در پرسشنامه طرح شد که به برخی از پاسخ‌ها اشاره می‌شود: سردار باقری: «غافل‌گیری جزء مهم‌ترین و اصلی‌ترین عوامل پیروزی والفجر ۸ بوده است. اگر عراقی‌ها غافل‌گیر نمی‌شدند و غرب اروند را تقویت می‌کردند و هوشیار بودند، می‌توانستند در مرحله عبور غواصان از اروند، از روشنایی استفاده کرده و آتش انبوه منحنی و مستقیم را بکار گیرند و قطعاً عملیات شکست می‌خورد.»

سردار زهدی: «پیروزی و موفقیت عملیات والفجر ۸ صد درصد و کاملاً متکی به غافل‌گیری عراق بود.»

با جمع‌بندی نظرات ارائه‌شده و همچنین نتایجی که از مصاحبه‌ها و گزارشات به دست آمد، مشخص می‌شود که پیروزی در عملیات والفجر ۸ جز با غافل‌گیری ارتش عراق میسر نبود. پیروزی عملیات والفجر ۸ و تصرف فاو و دستاوردهایی که به دنبال آن حاصل شد، همگی نتیجه اقداماتی چون رعایت اصل غافل‌گیری، انتخاب زمین مناسب برای اجرای عملیات در محدود ساختن قدرت مانور دشمن، اجرای تاکتیک‌های مناسب در خط‌شکنی، اجرای آتش مؤثر و ... بود.

جدول استخراج اطلاعات مربوط به عوامل مؤثر در غافل‌گیری عراق

تعداد پاسخ‌دهندگان: ۲۳ نفر

رتبه	درصد	نمره	میزان تأثیر در غافل‌گیری در عملیات والفجر ۸					عوامل مؤثر در غافل‌گیری		مکان عملیات و ویژگی‌های طبیعی منطقه
			بی‌اثر	ضعیف	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد		
۱	۱۶/۵۹	۱۰۷	-	-	-	۱	۶	۱۶	مکان عملیات و ویژگی‌های طبیعی منطقه	
۷	۱۱/۶۳	۷۵	-	۵	۲	۴	۶	۶	زمان عملیات	
۲	۱۵/۸۲	۱۰۲	-	-	۱	۱	۸	۱۳	حفاظت اطلاعات	
۳	۱۵/۱۹	۹۸	-	-	-	۵	۷	۱۱	انجام عملیات فریب در هور	
۴	۱۵/۰۴	۹۷	-	۱	۲	۳	۷	۱۱	انجام عملیات‌های پشتیبانی در شلمچه و ام‌الرصاص	
۶	۱۲/۷۱	۸۲	-	۱	۲	۳	۱۲	۴	تاکتیک‌های اتخاذشده در خط‌شکنی و پاکسازی در مرحله اول عملیات	
۵	۱۳/۰۲	۸۴	-	۱	-	۷	۱۳	۲	سرعت عمل در اجرای عملیات	
تاکتیک‌های واحدهای پشتیبانی رزم مانند توپخانه، مهندسی و...										
نحوه عمل واحدهای خدمات رزمی مانند بهداشتی و...										

با توجه به یافته‌های پژوهش و همچنین تذکر بعضی از پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه، مشخص گردید که دو عامل آخر در رعایت و یا ایجاد دیگر عوامل، مانند حفاظت اطلاعات و یا عملیات فریب، دارای نقش بوده‌اند؛ بنابراین، این عوامل به‌عنوان عامل مستقل در نظر گرفته نشد و در داخل عوامل مذکور مورد بررسی و نقش آن‌ها بیان گردید؛ بنابراین، در جدول فوق نیز از محاسبه میزان تأثیر آن‌ها به‌عنوان یک عامل مجزا صرف نظر گردید.

مدل مفهومی پژوهش

تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری

تجزیه و تحلیل:

سؤال اصلی «چه عواملی باعث غافل‌گیری عراق در عملیات والفجر ۸ گردید؟»

مکان عملیات و ویژگی‌های طبیعی آن؛ حفاظت اطلاعات؛ انجام عملیات فریب در هور؛ انجام عملیات‌های پشتیبانی به‌ویژه در ام‌الرصاص؛ تاکتیک‌های اتخاذشده در خط‌شکنی، پاکسازی و سرعت عمل در اجرای مراحل عملیات؛ شرایط جوی شب عملیات؛ عواملی هستند که در غافل‌گیری عراق نقش مؤثری داشته‌اند.

در یک نتیجه‌گیری در رابطه با عوامل مؤثر در غافل‌گیری می‌توان گفت که: هر کدام از عواملی که در غافل‌گیری عراق در عملیات والفجر ۸ نقش مؤثری را داشتند، به‌نوعی مکمل یکدیگر بوده و این هماهنگی بین عوامل، غافل‌گیری عراق را کامل نموده است. به‌این ترتیب که: حفاظت از اخبار و اطلاعات مربوط به عملیات در حدی بود که حساسیت بسیار و حتی تأمل‌برانگیزی را در نزد رده‌های بالای ارتش عراق نسبت به منطقه فاو ایجاد نکرد که نشانه آن غفلت از منطقه فاو توسط عراقی‌ها بود. عملیات‌های فریب، تمامی تدابیر، اقدامات آمادگی و تمرکز نیروهای عراق را به سمت خود جلب نمود و حتی تا چند روز بعد از شروع عملیات والفجر ۸، عراق هنوز متوجه آن منطقه بود و این موضوع باعث از دست رفتن زمان برای آماده‌سازی منطقه فاو جهت یک پدافند مستحکم گردید؛ به عبارتی هیچ تمرکزی اعم از نیرو، فعالیت‌های مهندسی و ... نسبت به آن منطقه صورت نگرفت. عملیات‌های پشتیبانی در مناطق حساس شلمچه و به‌خصوص ام‌الرصاص باعث شد که در روزهای اولیه عملیات در فاو، عراق تمام توان خود را در منطقه ام‌الرصاص متمرکز نماید که نتیجه آن توجه نکردن به عملیات در منطقه فاو و بالطبع عدم اعزام نیروهای احتیاط قوی به آن منطقه و نهایتاً ایجاد فرصت برای پیشروی و سرعت در عملیات جهت رزمندگان ایرانی بود. تاکتیک‌های عبور از اروندرود و خط‌شکنی به سقوط خطوط اول عراق در ساعات اولیه منجر شد. بدون اینکه بعضی‌ها فرصت مقابله را داشته باشند و یا بتوانند نسبت به موج دوم نیروهای ایران، عکس‌العمل اساسی از خود بروز دهند. سرعت عمل رزمندگان اسلام نه تنها در خط‌شکنی، پاکسازی و توسعه سرپل نقش مهمی داشت

بلکه در هنگام پیشروی و تصرف اهداف و در نتیجه در حفظ و تثبیت آن‌ها نیز بسیار مؤثر بود. مکان عملیات و ویژگی‌های طبیعی آن به‌خصوص وجود رودخانه اروند در عدم تصور عراقی‌ها نسبت به عملیات از منطقه فاو و در نتیجه در ایجاد غفلت در آن‌ها بسیار مؤثر بود و نهرهای انشعابی در ایجاد آمادگی برای عملیات و سرعت عمل نیروهای موج دوم تأثیرگذار بود. وجود نخلستان‌های منطقه نیز در استتار و اختفاء حرکات از دید زمینی و هوایی عراق و همچنین در عملکرد رادارهای رازیت، نقش مؤثری داشتند. شرایط جوی در هنگام شروع عملیات نیز نقش مهمی را در از بین بردن هوشیاری احتمالی و یا ایجاد هوشیاری نیروهای در خط نسبت به غواصان در حال عبور از اروندرود در لحظات شروع عملیات، ایفا نمود. زمان عملیات نیز فقط از جنبه تاریکی شبانه و اختفاء ناشی از آن تا حد کمی مؤثر بود، لیکن نمی‌توان آن را جزو عوامل مؤثر قلمداد نمود.

سؤالات فرعی

۱) ابعاد و میزان غافل‌گیری عراق در عملیات والفجر ۸ چه مقدار بوده است؟

با بررسی پرسشنامه مسلم گردید که با توجه به عکس‌العمل‌های ارتش عراق در قبل از عملیات و عملکرد آن‌ها در حین عملیات، می‌توان گفت که عراق در ابعاد استراتژیکی و عملیاتی به‌طور کامل غافل‌گیر شد و در سطح تاکتیکی نیز با توجه به اینکه نیروهای مستقر در خط منطقه فاو تا حدودی به یک سری حرکات و اقدامات نیروهای ایران پی برده بودند، زمینه‌هایی از هوشیاری در آن‌ها وجود داشت؛ اما با تأکید رده‌های بالا مبنی بر انجام عملیات ایران در منطقه هور و همچنین شرایط جوی شب عملیات و شیوه و تاکتیک خط‌شکنی رزمندگان اسلام، آن‌ها نیز دچار غافل‌گیری شدند. قرینه‌ها و شواهدی که می‌توان در رابطه با هر کدام از ابعاد غافل‌گیری عراق ذکر نمود، عبارت‌اند از:

۱) قرائن غافل‌گیری در بعد استراتژیکی:

الف) اقدامات حجیم مهندسی و آماده‌سازی زمین منطقه هورالهوریزه برای یک پدافند مستحکم؛
ب) تمرکز نیروهای قوی اعم از نیروهای در خط و نیروهای احتیاط از چزابه تا شلمچه؛ حدود سه سپاه عراق از محدوده منطقه چزابه تا منطقه شلمچه و کوشک گسترش یافته بودند و خطوط حد و

مناطق مسؤلیت کم وسعتی برای هر یگان در نظر گرفته شده بود و علاوه بر آن یگان‌های قوی و متحرک نیز در احتیاط یگان‌های منطقه قرار داده شده بود؛ ج) غفلت از منطقه فاو.

۲) قرائن غافل‌گیری در بعد عملیاتی:

الف) اعزام تعدادی از یگان‌های منطقه فاو برای تقویت منطقه هورالهویزه؛ ب) واگذاری منطقه مسؤلیت وسیع به سپاه هفتم و یگان‌های تابعه به نسبت استعداد آن‌ها؛ ج) عدم اعزام به‌موقع یگان‌های احتیاط قوی و مناسب برای مقابله با عملیات در فاو؛ د) عدم اجرای بمباران عقبه‌های ایران در منطقه آبادان در قبل از عملیات.

۳) قرائن غافل‌گیری در بعد تاکتیکی:

الف) اکثر نیروهای خط‌شکن به سرعت و به‌راحتی مأموریت خود را انجام دادند؛ ب) متوجه نشدن نیروهای در خط عراق نسبت به عبور غواصان خط‌شکن؛ ج) خواب بودن خیلی از نیروهای در خط عراق و عدم حضور آن‌ها در بعضی از مواضع در خط؛ د) عدم حفاظت از نقاط منطقه؛ ه) آزاد بودن مرخصی برای نیروهای یگان‌های منطقه و حتی نیروهای در خط. در رابطه با میزان غافل‌گیری در عملیات والفجر ۸ نیز می‌توان گفت که میزان غافل‌گیری عراق در عملیات والفجر ۸ به میزان بسیار بالا و کامل بوده است و از مهم‌ترین و اصلی‌ترین عامل پیروزی عملیات محسوب می‌گردد.

در صورتی که غافل‌گیری ارتش عراق در این عملیات به‌صورت کامل انجام نمی‌گرفت، امکان اقدامات زیر و یا حداقل تعدادی از این اقدامات از سوی آن‌ها متصور بود:

آماده نمودن زمین منطقه فاو مانند مناطق شرق بصره و یا شلمچه؛ عمق دادن به خطوط پدافندی منطقه فاو؛ تمرکز نیروهای قوی و کارآمد در خط و در احتیاط؛ واگذاری مناطق مسؤلیت کم وسعت به یگان‌های منطقه؛ تمرکز اقدامات پشتیبانی رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی در منطقه؛ آمادگی کامل جهت دفع حملات ایران در هنگام عبور از رودخانه با اجرای انبوه آتش مستقیم و منحنی؛ بمباران و اجرای آتش بر روی عقبه‌های ایران در منطقه آبادان با انواع سلاح‌ها و حتی سلاح‌های شیمیایی؛ آماده نمودن طرح‌های پاتک و انجام تمرین‌های لازم در این زمینه؛ حفاظت از مناطق مهم و گره‌های مواصلاتی داخل منطقه؛ قرار دادن فرماندهان قوی در رأس یگان‌های منطقه؛ آماده‌باش نیروهای منطقه در محدوده احتمالی زمان عملیات؛ اعزام سریع

احتیاط‌های کافی و قوی به منطقه فاو در هنگام شروع عملیات و توجه کافی به آن منطقه در ساعات اولیه شروع عملیات.

بنابراین، با توجه به اینکه ارتش عراق هیچ‌کدام از موارد فوق را انجام نداد، نتیجه‌گیری می‌شود که عراق در عملیات والفجر ۸ به صورت کامل دچار غافل‌گیری شد.

۲) تأثیر غافل‌گیری عراق در پیروزی عملیات والفجر ۸ به چه اندازه بوده است؟

با توجه به یافته‌های پژوهش، مصاحبه‌ها و پاسخ‌های مربوط به این سؤال در پرسشنامه، برای محققین مسلم گردید که میزان تأثیر غافل‌گیری عراق در پیروزی عملیات والفجر ۸ به اندازه بسیار بالایی بوده است. به حدی که اگر عراق در این عملیات غافل‌گیر نمی‌شد، قطعاً پیروزی در این عملیات امکان‌پذیر نبود و نتیجه‌گیری می‌شود که پایه و اساس پیروزی ایران در عملیات والفجر ۸ غافل‌گیری ارتش عراق می‌باشد.

پیشنهادات

- ۱- استخراج تجربیات جنگ برای تدوین جزوات و کتب آموزشی نظامی مراکز آموزش؛
- ۲- تهیه عناوین پژوهشی دفاع مقدس و ارائه به محققین و حمایت از این پژوهش‌ها؛
- ۳- گردآوری و تمرکز اسناد و مدارک دفاع مقدس در مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه برای دسترسی سریع‌تر و راحت‌تر محققین به این اسناد و نتیجتاً احصای پژوهش‌های با کیفیت بالا؛
- ۴- انتقال تجارب دفاع مقدس از فرماندهان و مسئولین به نسل‌های آتی و وقت گذاشتن فرماندهان در این عرصه.

گاه‌علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

- (۱۳۶۳). «اصول جنگ». تهران: آموزشگاه فرماندهی
- (۱۳۶۳). «عملیات (دستور رزمی شماره ۲. ۵-۱۰۰)». ارتش ج.ا.ا.
- (۱۳۶۴). «طراحی و آماده‌سازی عملیات والفجر ۸». ۱. به شماره پیاده شده نوار ۱۶۷۲۸، موجود در مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه.
- (۱۳۶۴). «۱. بازدید، به شماره مخزن ۱۸۹۳۳۴». مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه، قرارگاه خاتم‌الانبیاء (ص).
- (۱۳۶۴). «۲. دستورالعمل حفاظتی منطقه مانور به شماره مخزن ۰۰۹۳۲۱». مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه، قرارگاه خاتم‌الانبیاء (ص).
- (۱۳۶۴). «۸ طرح فریب جهت منطقه فدک به شماره مخزن ۱۸۲۷». مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه، قرارگاه خاتم‌الانبیاء (ص).
- (۱۳۶۴). «جمع‌بندی شماره ۱ عملیات والفجر ۸ به شماره سند ۱۱۸/۱۲۶۳۸، واحد اطلاعات قرارگاه کربلا، موجود در مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه.
- (۱۳۶۴). «طراحی و آماده‌سازی عملیات والفجر ۸». ۲. به شماره پیاده شده نوار ۱۶۹۴۶، موجود در مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه.
- (۱۳۶۴). «نگرشی بر عملیات والفجر ۸». واحد اطلاعات قرارگاه خاتم‌الانبیاء، سپاه پاسداران
- (۱۳۶۵). «گزارش تحلیلی از عملیات والفجر ۸». به شماره مخزن ۶۰۵۲۸ در مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه، معاونت عملیات و اطلاعات نزاچا.
- (۱۳۶۶). «اصول و قواعد اساسی رزم آفندی». ارتش ج.ا.ا.
- (۱۳۶۸). «عبور از رودخانه». تهران: دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه.
- (۱۳۶۹). «اصول جنگ هندوستان». تهران: دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه.
- (۱۳۷۶). «اصول و قواعد اساسی رزم». تهران: دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه.
- (۱۳۸۲). «حفاظت اطلاعات، (ویژه دوره تخصصی اولیه سپاه)». معاونت آموزش و نیروی انسانی ستاد مشترک سپاه.
- (بی‌تا). «اصول جنگ و توان رزمی». تهران: دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه.
- (بی‌تا). «بررسی ابعاد عملیات والفجر ۸ به شماره پیاده شده نوار ۱۵۶۸۳». موجود در مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه.
- اردستانی، حسین (۱۳۷۹). «تنبیه متجاوز». تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه.
- اسدی، جعفر (۱۳۶۴). «مصاحبه به شماره پیاده شده نوار ۱۶۳۵۰». موجود در مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه.

- افشردی، محمدحسین (۱۳۷۹). «نقش جغرافیا در برتری نیروهای مسلح ج.ا.ا. در جنگ تحمیلی». مجموعه مقالات همایش جغرافیا، کاربردهای دفاعی امنیتی، تهران: پژوهشکده علوم دفاعی دانشگاه امام حسین (ع)، صص ۸۷ تا ۱۰۰.
- ایمانی، سیف‌الله (۱۳۸۰). «بررسی تاکتیک‌های اتخاذشده توسط رزمندگان اسلام برای عبور از موانع اولیه دشمن در عملیات والفجر ۸». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دافوس سپاه.
- پیش‌قدم، حسین (۱۳۷۵). «رزم انفرادی (ویژه درجه‌داران)». تهران: معاونت آموزش نیروی زمینی سپاه.
- تقوی، محسن (۱۳۶۴). «مصاحبه نوار ۵، حفاظت و روش‌های فریب دشمن، به شماره پیاده شده نوار ۱۵۰۷۷». موجود در مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه.
- تقی زاده اکبری، علی، (۱۳۸۵)، «روش فرماندهی پیامبر اعظم (ص)». حصون، شماره ۹، برداشت از سایت پرتال جامع علوم انسانی.
- جعفری، عزیز (۱۳۶۵). «مصاحبه به شماره پیاده شده نوار ۱۵۱۳۳». موجود در مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه.
- چلندر، دیوید (۱۳۷۰). «نبردهای ناپلئون». ترجمه علی حافظیه، تهران: مترجم.
- درویدیان، محمد (۱۳۷۸). «از خرمشهر تا فاو». تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ.
- رادمنش، عزت‌الله (۱۳۶۶). «تاکتیک‌های جنگی پیامبر اسلام». چاپ دوم، تهران: انتشارات قلم.
- رشید، محسن، (۱۳۸۹). «اطلس جنگ ایران و عراق». چاپ دوم، تهران: مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس.
- غلامپور، احمد (۱۳۸۴). «مصاحبه بررسی عوامل مؤثر در غافل‌گیری عراق در عملیات والفجر ۸».
- فرمانده اسیر عراقی (۱۳۷۱). «تحلیل نبرد: عملیات والفجر ۸». فصلنامه بررسی‌های نظامی. دفتر مطالعات دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه، سال سوم، شماره ۹، صص ۹ تا ۳۴.
- فشنگ زاده، حسن (۱۳۸۵). «عوامل مؤثر در غافل‌گیری عراق در عملیات والفجر ۸». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه.
- کالینز، جان ام. (۱۳۷۳). «استراتژی بزرگ (اصول و رویه‌ها)». ترجمه کورش بایندر، تهران: وزارت امور خارجه، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- کلاهیجان، محمود (۱۳۸۳). «غافل‌گیری دلیل وجود اطلاعات استراتژیک». تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- گزارش ۲۳۰ (۱۳۶۸). «حفاظت، فریب و غافل‌گیری». موجود در مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه.
- گزارش ۶۳۶ (۱۳۶۴). «انتخاب منطقه عملیاتی فدک (فاو)». موجود در مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه.
- نداف، مجید (۱۳۷۹). «نبرد فاو». تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ.

